

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

LAUSUNTO 29.5.2017

Lausunto hallituksen esityksistä HE 15/2017, HE 47/2017 ja HE 52/2017

Viite: Sosiaali- ja terveyslautakunnan asiantuntijalausuntopyyntö, Kehitysvammaliitto ry:n lausunto seuraavista hallituksen esityksistä:

- HE 15/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi
- HE 47/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta
- HE 52/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisesta

Kehitysvammaliitto ry kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta esittää näkemyksensä hallituksen edellä mainituista esityksistä. Kehitysvammaliittoa on pyydetty tarkastelemaan esityksiä erityisesti asiakasetelin ja henkilökohtaisen budjetin osalta, mutta lisäksi arvioimaan muodostuvaa järjestelmää kokonaisuutena samoin kuin uudistuksen tavoitteiden toteutumista.

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 40 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista henkilöä. Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa 92 jäsenorganisaatiota – kuntayhtymiä, kuntia, seurakuntia, rekisteröityjä yhdistyksiä ja säätiöitä – sekä yksityisiä ihmisiä. Liiton jäsenet tekevät kehitys- ja puhevammaistyötä tai toimivat muuten vammaisten henkilöiden hyväksi.

1. Yleistä

Kehitysvammaliitto pitää valinnanvapauden mahdollisuuksien lisäämistä tärkeänä uudistuksena. Erityisesti henkilökohtainen budjetointi on tervetullut uudistus, joka hyvin toteutettuna edesauttaa vammaisten ihmisten valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista ja tuo niiden toteuttamiseen uuden, vaikuttavan tavan. Valinnanvapauden lisääminen tukee YK:n vammaissopimuksen mukaisia tavoitteita ja mahdollistaa vammaisille henkilöille laajemman itsemääräämisoikeuden ja vaikutusmahdollisuudet.

Kehitysvammaliitto korostaa, että selkeä, ymmärrettävä ja saavutettava tieto on asiakkaiden valinnanvapauden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen keskeinen edellytys. Selkokielen tarve Suomessa kasvaa jatkuvasti. Selkokeskuksen arvion (2014) mukaan yleiskieli on liian vaikeaa noin

puolelle miljoonalle suomalaiselle (430 000–560 000 henkilöä eli 8–12 % väestöstä). Esimerkiksi selkokielen tarve koskettaa merkittävää osaa sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäjistä.

Pidämme tärkeänä, että valinnanvapauslakia tarkastellaan yhdessä lausunnolla olevan vammaispalvelulain kokonaisuudistuksen kanssa.

2. Tuki valinnanvapauden käyttämiseen

Valinnanvapauslakiesitys lähtee siitä, että asiakkaat kykenevät hyvin pitkälti itse suunnittelemaan palvelunsa, tekemään tarvittavat valinnat ja hallitsemaan palvelukokonaisuuksiaan.

Kehitysvammaliitto on erityisen huolissaan valinnanvapauden toteutumisesta niiden asiakkaiden kohdalla, jotka tarvitsevat paljon tukea tiedon saannissa, oman mielipiteen ilmaisussa ja omien valintojen tekemisessä. Esimerkiksi henkilökohtaisen budjetin saaminen edellyttää, että asiakas kykenee joko itse tai tuettuna suunnittelemaan oman palvelukokonaisuutensa. Se, millaista tämä tuki on ja miten se maakunnissa organisoidaan, jää avoimeksi. **Kehitysvammaliitto edellyttää, että lakiin lisätään maakunnille vaatimus alueellisen/kuntakohtaiseen tukijärjestelmän kehittämisestä.** Tehtävä voisi sopia esimerkiksi alueellisille henkilökohtaisen avun keskuksille.

Kehitysvammaliitto katsoo, että jos asiakkaille valinnanvapauden käyttämiseen tarjottu henkilökohtainen tuki ei ole riittävää ja yksilöllisesti räätälöityä, eivät lakiesitykselle asetetut tavoitteet toteudu.

Uudistuksessa keskeistä on asiakkaiden saama tuki ja ohjaus. **Uudistus edellyttää huomattavaa lisäpanostusta henkilökohtaiseen palveluohjaukseen, sosiaalityöhön sekä palvelujen yhteensovittamiseen ja koordinointiin. Lisäksi on ratkaistava em. tuen järjestäminen asiakkaiden päätöksenteon tukemiseen (tuettu päätöksenteko).** Keskeistä on sosiaalityöntekijöiden ja palveluohjaajien resursointi ja täydennyskoulutus.

3. Henkilökohtainen budjetointi

Henkilökohtainen budjetointi lisää valinnanvapautta, jos tarjolla on riittävästi tarvetta vastaavia palveluja ja jos budjetin käyttäjä saa henkilökohtaistettua tukea valintojen tekemiseen. Henkilökohtainen budjetointi on yhdenvertaisesti asiakkaiden käytettävissä vain, jos koko prosessiin on saatavilla riittävästi oikeanlaista ohjausta ja tukea.

Lakiluonnoksen mukaan henkilökohtaisen budjetin käyttö edellyttäisi, että asiakas pystyisi joko itse tai tuettuna suunnittelemaan ja hallinnoimaan oman palvelukokonaisuutensa. **Kehitysvammaliitto esittää suurena huolena sen, että nykyisessä säädösmuodossaan henkilökohtaisen budjetoinnin ulkopuolelle jäävät vaikeammin kehitysvammaiset ja puhevammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat tukea budjetin suunnitteluun ja hallinointiin.** Tutkimusten mukaan juuri tämä kohderyhmä hyötyy erityisesti henkilökohtaisesta budjetoinnista ja heidän palvelukokonaisuuksien räätälöinnillä voidaan saavuttaa merkittäviä kustannussäästöjä. Tämä kuitenkin **edellyttää apua ja tukea kaikissa budjetoinnin vaiheissa ja kokonaisuuden hallinnoinnin kaikissa asioissa.** Kehitysvammaliitto **edellyttää, että henkilökohtaisen budjetoinnin toteuttamistavaksi lisätään myös palveluna toteutettu hallinnointitapa.** Jatkovalmistelussa tulisi tarkentaa henkilökohtaisen budjetin käytön toteuttamistapaa ja hallinointia.

Suuri epäkohta esityksessä on, että suurin osa kehitysvammaisista henkilöistä ei pysty toimimaan työnantajana, eivätkä näin ollen pysty hyödyntämään henkilökohtaista budjettia henkilökohtaisen avustajan palkkaamisessa.

4. Maksuseteli / Asiakasseteli

Asiakkaan vaikutusmahdollisuuksiin maksusetelijärjestelmässä liittyy epävarmuustekijöitä. Maksusetelijärjestelmä luo asiakkaalle puitteen, jossa asiakas voi valita kilpailutetuista palveluntuottajista. Edellytyksenä on, että tarjolla on vaihtoehtoisia palvelun tuottajia ja vammaiset ihmiset saavat riittävästi tukea valintojen tekemiseen. Lopullinen valinnanvapauden laajuus ja toteutuminen maksusetelijärjestelmässä ratkeaa kuitenkin maakunnan valinnanvapauden laajuutta koskevien päätösten kautta.

Riskinä on se, että valinnanvapaus ei ulotu palvelun sisältöön, laatuun ja toteuttamisen tapaan. Tähän asiakas voi yrittää vaikuttaa vaihtamalla palveluntuottajaa, mutta käytännössä tämä voi osoittautua vaikeaksi, jos paikkakunnalla ei ole riittävästi vaihtoehtoja mistä valita.

Kehitysvammaliitto katsoo, että asiakasseteli on hyvä ja toimiva tapa niiden asiakkaiden ja perheiden kohdalla, joilla on tarvetta hankkia rajattuja, mahdollisesti yksittäisiä palvelukokonaisuuksia arkensa sujumisen tueksi (esim. kotipalvelu). Tärkeää on, että tällaisiin palveluihin varataan riittävästi määrärahoja. Kehitysvammaliitto katsoo, että tällaiset ratkaisut helpottavat erityisesti lapsiperheiden arkea.

5. Tiedon saavutettavuus

Palveluista saatava tieto on saatava selkeässä, ymmärrettävässä ja saavutettavassa muodossa, jotta asiakkaat pystyvät yhdenvertaisesti käyttämään valinnanvapautta. Tämän merkitys korostuu entisestään, kun palvelut siirtyvät enenevässä määrin verkkoon.

Parhaimmillaan sähköiset palvelut voivat edistää palvelujen yhdenvertaista saatavuutta eri puolilla maata. Erityistä tukea ja apua tarvitsevien ihmisryhmien valinnanvapauden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta digitalisointiin liittyy kuitenkin myös vaaroja, joihin tulee kiinnittää huomiota.

Selkokieltä tarvitsevien henkilöiden kielelliset erityistarpeet tulee riittävässä määrin turvata sähköisten palveluiden kuten kansalaisen käyttöliittymän kehittämisessä sekä mahdollisten valinnanvapauden valtakunnallisten verkkopalveluiden suunnittelussa.

On myös huomioitava, että sähköisen neuvonnan rinnalla on tarjolla riittävästi henkilökohtaista tukea.

6. Palvelujen kokonaiskoordinaatio ja laatutekijät

Kehitysvammaliitto on huolissaan maakuntien mahdollisuuksista huolehtia palvelujen kokonaiskoordinaatiosta ja yhteensovittamisesta, minkä onnistuminen on ensiarvoisen tärkeää paljon erilaisia tukipalveluja tarvitsevien asiakkaiden kohdalla. Niille asiakkaille joilla on käytössä monia palveluja, tulee turvata moniammatillinen tuki ja mahdollisuus omaan työntekijään.

Kehitysvammaliitto edellyttää, että maakunnille laaditaan yhteneväinen ohjeistus ja kriteerit palvelujen laadun huomioimiseksi palvelujen kilpailuttamisessa sekä laadun valvonnassa.

Lakiesitys lähtee oletuksesta, että asiakas valvoo itse palvelun laatua ja tekee tarvittaessa uudenlaisia valintoja. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat eivät kuitenkaan voi itse vastata palvelun laadunvalvonnasta.

7. Ammattihenkilöiden täydennyskoulutus

Kehitysvammaliitto pitää uudistuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta kriittisenä sitä, millä tavoin sosiaali- ja terveysalalla työskentelevä henkilöstö täydennyskoulutetaan asiakkaiden valinnanvapauden tukemiseen.

Kehitysvammaliitto edellyttää, että sosiaali- ja terveysalan erikoisammattitutkintoihin (sosiaalityön, kuntoutuksen, valmennuksen ja ohjauksen) liitetään asiasisältöjä henkilökohtaisesta budjetoinnista ja tuetusta päätöksenteosta. Täydennyskoulutuksen tulee olla kattava koskien kaikki sosiaali- ja terveys alan työntekijät mutta myös opetuksen ja terveydenhuollon ammattilaiset.

8. Pilottien kokemusten hyödyntäminen

Kehitysvammaliitto näkee hyvänä, että valinnanvapauslain valmisteluun on kytketty valtionohjauksessa olevia alueellisia pilotteja. On tärkeää, että pilotteihin liitetään huolellinen vaikuttavuuden arviointi asiakastulosten, talouden ja prosessien näkökulmista. Pidämme olennaisena, että asiakkaiden ja järjestöjen edustajat ovat mukana pilottien valmistelussa ja työryhmissä. Haluamme korostaa myös kansainvälisten vertailujen seurannan merkitystä.

KEHITYSVAMMALIITTO RY.

Marianna Ohtonen
Toiminnanjohtaja
040-8378340

Susanna Hintsala
Yksikön johtaja
040-7416179